

жовтень 2009

Україна та Енергетичне співтовариство: закон привабливості

Дарія Рябкова, оглядач фінансово-економічного щотижневика "Інвестгазета"

Головне

Україна може стати членом Енергетичного співтовариства, мета якого – створення єдиного регіонального енергетичного ринку. Членство – реальна інтеграція з ЄС

З отриманням Україною членства на основних гравців українського енергоринку чекають серйозні зміни. Україні потрібно буде переформатувати свій ринок електроенергетики та газу

Членство в Співтоваристві вирішить одразу два важливі питання – стимулюватиме довгоочікувану реформу енергоринку та наблизить Україну до ЄС

ЄС не надає фінансової підтримки для виконання зобов'язань країнами в рамках Енергетичного співтовариства. Однак допоможе в рамках інших механізмів, наприклад, через бюджетну підтримку на реформування енергетичного сектору

"Проблема українських політиків – у тому, що йти до своєї мети вони завжди починають із дев'ятого кроку, а не з першого, – щоразу під час зустрічі говорить мені Роман Шпек, сьогодні – віце-президент Альфа-Банку (Україна), а в недалекому минулому – представник України при ЄС з восьмирічним досвідом роботи. – Чи то не розуміють, що переплутали ці кроки місцями, чи то просто не знають, яким саме шляхом йти".

Не погодитися з ним важко: неначе зумисне керівники країни час від часу підкидають черговий приклад того, що співрозмовник все ж таки має рацію. Вони прагнуть побудувати успішну країну, не досягнувши спершу процвітання окремих галузей економіки, сподіваються створити єдину націю, не запропонувавши раніше об'єднавчої національної ідеї. Так само – і в питанні євроінтеграції. Україна прагне якомога скоріше стати членом ЄС, хоча окремі сектори української економіки до інтеграції з ЄС ще геть не готові.

Утім, перші уроки Київ уже засвоїв і замість того, щоб чекати фінального кроку, вирішив у пев-

них питаннях почати з першого. Вже незабаром Україна підпише протокол про приєднання до Енергетичного співтовариства Південно-Східної Європи (South East European Energy Community Treaty – SEE EnCT) – організації, яка за дотримання всіх вимог і правил зробить нас членами європейського енергоринку. Це, своєю чергою, стане величезним кроком до європейської інтеграції нашої країни.

Локальний прояв глобальної мети

"Корисний кишеньковий проект" – саме так можна назвати Енергетичне співтовариство – ініціативу Європейського Союзу. Він має створити на Балканах єдиний регіональний енергоринок, до якого окрім самого ЄС увійдуть усі країни півострова.

Головна мета ЄС – створити єдиний європейський енергоринок. Брюссельські чиновники десятиліттями мріють про те, щоб забезпечити себе в питаннях поставок енергоресурсів в ЄС із третіх країн, намагаючись диверсифікувати джерела їх отримання і сподіваючись коли-не-

будь домогтися єдиної зовнішньої політики ЄС у сфері енергетики. Зараз кожна країна ЄС сама формує свої відносини із зовнішнім, неєвропейським світом. Досягти ж мети Брюссель зможе тоді, коли замість 27 голосів держав-членів на міжнародній арені він розмовлятиме одним голосом. А для цього потрібно об'єднати політики у сфері енергетики, а отже, й енергетичні ринки всіх цих країн.

Проте в Брюсселі вважають, що одразу об'єднати в один ринок кілька десятків різних, несхожих один на одного національних енергетичних ринків дуже складно. Набагато швидше і легше зробити навпаки: створити кілька ре-

гіональних енергоринків і потім об'єднати їх в один, загальноєвропейський. А тому й ставку роблять саме на проекти регіональної інтеграції. Навесні 2006 року ЄС навіть створив дві регіональні ініціативи — Регіональну ініціативу у сфері електроенергетики (Electricity Regional Initiative — ERI) і Газову регіональну ініціативу (Gas Regional Initiative — GRI). Вони мають стати певним "місточком", перехідним етапом між відособленими національними енергоринками та єдиним загальноєвропейським.

Цьому ж завданню має слугувати і створення Енергетичного співтовариства, започаткованого в рамках Афінського процесу 2002 року.

Історія створення EnCT

Працювати над створенням EnCT Європейська Комісія та балканські країни почали в березні 2002 року. Тоді розпочався так званий Афінський процес (за містом першої зустрічі, присвяченої цьому питанню), в рамках якого сторони домовилися про створення регіонального енергетичного ринку Південно-Східної Європи (South East Europe regional energy market — SEE REM). У листопаді 2002 року ЄК, шість країн регіону і Косово підписали Меморандум про взаєморозуміння у сфері електроенергії, у грудні 2003 року приєднавши до нього ще один — у сфері газу.

Поставивши підписи під цими двома документами, балканські країни пообіцяли, що вже найближчим часом реформують свої енергосектори і до 2015 року відкриють свої ринки для третіх сторін.

Щоправда, жодної юридичної сили ці обіцянки не мали, тому 25 листопада 2005 року на світ з'явився вже обов'язковий до виконання Договір про створення Енергетичного співтовариства. Документ набрав чинності 1 липня 2006 року після ратифікації всіма країнами-учасницями.

В основі створення EnCT лежить приклад організації піввікової давнини — Європейського співтовариства вугілля та сталі. Саме з неї свого часу й розпочалася історія об'єднаної Європи як такої. Надії, що покладаються сьогодні на EnCT — приблизно ті самі. Ініціатори Співтовариства прагнуть створити в балканських країнах схожі один на одний енергоринки на національному рівні. Потім — "скласти" їх в один регіональний, а потім об'єднати всі регіональні європейські енергетичні ринки так, щоб вийшов один великий.

Причому Балкани — напрочуд "зручний" для досягнення цілей ЄС матеріал. Країни цього регіону ще й досі мало газифіковані. А отже, якщо Брюссель допоможе їм створити єдиний енерго-

ринку сьогодні — вже завтра він зможе впливати на плани балканських країн щодо будівництва нових газо- і нафтопроводів, підземних сховищ газу, на їхні відносини з постачальниками енергоресурсів — чи то з країнами Каспійського регіону, чи то з Росією тощо. Таким чином, ЄС зможе "вбити" одразу кількох зайців — створити "для себе" транзитний регіон з підземними газовими сховищами, диверсифікувати постачальників і транзитерів енергоресурсів. Збільшення транскордонної торгівлі енергоресурсами призведе до диверсифікації, а наслідком цього, своєю чергою, стане більша безпека поставок.

З іншого боку, для країн — учасниць цього проекту на Балканському півострові вигод від член-

ства у ЕпСТ анітрохи не менше, аніж для самого ЄС. Щоб "побудувати" єдиний енергоринок, країни Балкан — з легкої руки Брюсселя — планують провести низку реформ на національних ринках, привівши їх до "єдиного знаменника" (Common Market Design). Сфера енергетики кожної із цих країн має стати конкурентною, і замість вертикально-інтегрованих структур повинна з'явитися велика кількість окремих, незалежних один від одного гравців ринку. Це дасть змогу підвищити енергоефективність у регіоні. Водночас енергетичні ринки Балкан отримують однакове законодавство і схожу регуляторну базу. А отже, зможуть без обмежень торгувати електроенергією та газом з іншими країнами.

Окрім того, це дасть змогу вирішити проблему нестачі електроенергії на піку споживання та вартості ресурсів на Балканах. Так, за рахунок інтеграції електроенергетичних систем у Південно-Східній Європі операційні витрати у цьому секторі буде знижено на 11%.

Закінчити створення єдиного регіонального енергоринок Балкани мають до 2015 року. Доки ж країни Балканського регіону з різною швидкістю адаптують законодавство ЄС, Брюссель прагне розширити коло учасників свого енергетичного проекту, долучивши Україну й Норвегію — країни, що разом з Грузією, Молдовою та Туреччиною вже мають статус спостерігача в ЕпСТ.

Країни-лідери та країни-"двієчники" створення єдиного енергоринок

До 2015 року має бути лібералізований енергетичний ринок для домогосподарств, тимчасом як промислові підприємства повинні почати жити за новими правилами вже з 2008 року. Щоправда, поки що зробити це в окреслені терміни країни регіону не зовсім встигають.

Найстараннішим партнером Євросоюзу у розбудові єдиного енергоринок на Балканах є Албанія. Ця країна вправно прийняла майже все необхідне законодавство та виконала вимоги ЄС, розширила функції та відповідальність своїх регуляторів. Хорватія та Косово також сьогодні майже готові до об'єднання своїх енергосистем.

На відміну від них Боснія та Герцеговина, Сербія та Чорногорія поки що ледве встигають приймати найнеобхідніші документи або ж і зовсім тупцюють на місці. Найгірші результати ці країни демонструють у справі реформування свого газового сектору. Головний стримувальний чинник для них — політика, як і в Україні.

Варто зауважити, що старанність у прийнятті законодавства ЄС і реформуванні енергоринок прямо залежить від можливості перспективи членства в ЄС (виняток — Албанія). Щоправда, існує і зворотний зв'язок — що повільніше країна здійснює реформи в енергетиці, то надовше відкладає для себе вступ до ЄС.

Навіщо ЕпСТ Україні?

Після створення єдиного регіонального енергоринок його члени — балканські країни, ЄС і, якщо схоче, Україна — розроблятимуть єдину зовнішньоекономічну і зовнішньополітичну позицію з питань торгівлі ресурсами. Окрім того, ЕпСТ надасть своїм країнам-учасникам ще одну дуже важливу гарантію: якщо одній з його країн-членів буде припинено постачання електроенергії та газу, всі інші члени Співтовариства спільно відреагують на цю загрозу. (Якщо Енергетичне співтовариство надаватиме такі зобов'язання, то в самому ЄС таких гарантій сьогодні ніхто не може дати.)

Таким чином, членство у Співтоваристві може відкрити Україні двері у світ нових енергетичних відносин з іноземними партнерами та допоможе зробити крок на шляху до енергобезпеки. Не кажучи про те, що для самої України воно стане поштовхом для назрілого реформування її енергетичної галузі, без якого українська економіка й надалі втрачатиме конкурентоспроможність на світовій арені. Нарешті, як і інші учасники ЕпСТ, Київ розпочне інтеграцію до європейського енергетичного ринку з усіма зазначеними потенційними вигодами.

Розпочати інтеграцію Україна готова вже зараз. У листопаді минулого року Секретаріат Енергетичного співтовариства провів перші переговори з Києвом з приводу того, щоб Україна, яка мала статус спостерігача в ЕнСТ, стала повноправним членом організації. Київ і Брюссель провели кілька раундів, 8 жовтня 2009 року закінчили переговори з цього питання і тепер готові підписати протокол про приєднання до ЕнСТ. Українські посадовці сподіваються, що зробити це буде можливо вже у грудні цього року.

Закони привабливості

У тому вигляді, в якому перебуває сьогодні українська енергетика, інтегруватися в енергетичний ринок ЄС Україна не зможе. А тому, ставши

членом Енергетичного співтовариства, Київ повинен буде привести свій електроенергетичний і газовий сектор до такого ж "єдиного знаменника", як і країни Балкан.

Основні характеристики цього "знаменника" буде прописано в протоколі, який Україна планує підписати. Його основою стануть два базові документи — Директиви ЄС 2003/54 і 2003/55 — про реформування електроенергетики й газового сектору відповідно.

Щоправда, ці директиви стануть не вінцем, а лише початком тієї роботи, яку має здійснити Україна. Точніше, вони покажуть лише напрямок, в якому треба рухатися. Розробляти ж, планувати та вносити зміни до національного зако-

Законодавство, яке повинна прийняти Україна для інтеграції в єдиний енергоринок ЕнСТ

1. Директиви* 2003/54/ЄС і 2003/55/ЄС щодо регулювання електроенергетичного та газового секторів.
Очікуваний термін імплементації: 1.01.2012.
2. Розробка та прийняття законодавства*, що визначить конкретні зміни на ринках газу та електроенергії, загальна концепція яких передбачена у зазначених Директивах.
Очікуваний термін імплементації: 1.01.2012.
3. Інші Директиви у сферах:
 - ◊ природи (Директива 85/337/ЄЕС щодо оцінки впливу на природне середовище; Директива 1999/80/ЄС щодо зниження вмісту сірки у паливі; Директива 2001/80/ЄС щодо великих сміттєспалювальних виробництв);
 - ◊ відновлювальних джерел енергії (Директиви щодо просування відновлювальних джерел енергії та використання біопалива);
 - ◊ енергетики (Директиви щодо лібералізації енергетичних ринків; регулювання транскордонної торгівлі електроенергією);
 - ◊ ринку нафти**.
 Очікуваний термін імплементації: 1.01.2012.
4. "Паралельне" законодавство*.

Україна має:

 - ◊ приєднатися до ENTSO-E;
 - ◊ створити з ЄС поглиблену зону вільної торгівлі (у рамках Договору про Асоціацію між Україною та ЄС);
 - ◊ увідповіднити до норм ЄС законодавство у сфері конкуренції.

* Пріоритетні напрями законотворчих змін.

** Директиви ЄС у цьому секторі ще не розроблено, проте Київ і керівництво ЕнСТ вже домовилися, що в перспективі реформи в Україні торкнуться й цього сектору.

нодавства доведеться самостійно. До того ж робити це потрібно в конкретні і вкрай амбіційні терміни. Прийняти й впровадити нове законодавство, а головне — змусити ринок запрацювати за новою схемою Україна має до 1 січня 2012 року (згідно з попередніми домовленостями, що існують на цей момент). Своєю чергою, реформа національного енергетичного ринку України стане такою собі "передопераційною терапією", яка дасть змогу максимально підготувати організм української енергетичної галузі до операції "інтеграція в європейський енергоринок".

До речі, водночас зі змінами "всередині" власного енергоринку Україна братиме на себе і зовнішні зобов'язання. Окрім підписання договору з ЕнСТ, між Києвом і Брюсселем відбувається низка "супутніх" процесів. У сфері електроенергетики ми обіцяємо приєднатися до Співтовариства з координації передачі електроенергії (European Network of Transmission System Operators for Electricity — ENTSO-E), що вирішить технологічну проблему експорту української електроенергії до ЄС. У газовому секторі ми разом з ЄС проводимо діалог щодо модернізації української ГТС. Нарешті, у рамках переговорів з ЄС щодо Угоди про асоціацію та створення поглибленої зони вільної торгівлі Київ готує базу для вільної торгівлі енергопродуктами.

Шлях до вирішення проблем

Одну з основних змін на енергетичному ринку принесе Директива 2003/54, яка запроваджує термін unbundling — процес, коли монолітні промислові групи вирішують добровільно провести оперативне саморозукрупнення і перетворитися на компактніші, рухливіші й самостійніші структури.

Якщо перекласти це мовою української електроенергетики, Директива закликає відокремити ті сфери її діяльності, конкуренція в яких зараз фізично неможлива, від тих, в яких без неї не обійтися. Тобто транспортування та поставку електроенергії, з одного боку, відокремити від її виробництва й продажу — з іншого: займатися

цими функціями мають різні, незалежні одне від одного підприємства.

Інакше кажучи, на основних гравців українського ринку чекають серйозні зміни. Сьогодні низка обленерго виконує водночас функції і продавця, і постачальника електроенергії, що продукується генеруючими компаніями. Та після впровадження Директиви акціонери обленерго будуть змушені думати, як реорганізувати компанію так, щоб і види діяльності розділити, і між собою не посваритися з приводу призначення топ-менеджменту за кожним видом діяльності.

Водночас відповідно до вимоги Директиви в Україні мають з'явитися багато нових, менших за розміром гравців. І вони, згідно із задумом ініціаторів ЕнСТ, повинні будуть отримати вільний доступ до мережі — звичайно ж, за окрему плату.

Ще більші "інновації" чекають оптовий ринок електроенергії в Україні. Сьогодні на ньому існує єдиний покупець, універсальний посередник між генеруючими компаніями й обленерго — власниками ліній електропередач (ЛЕП). Це Державне підприємство "Енергоринок". Саме воно формально купує електроенергію у перших і продає її другим. І гарантує, таким чином, що в питанні ціноутворення генеруючі компанії будуть захищені від монополії обленерго. Однак за всіх плюсів ця система не дає змоги Україні розбудувувати альтернативні джерела енергії, адже позбавляє покупця можливості самому визначати, якій генеруючій компанії він віддаватиме свої гроші — тій, яка забруднює повітря, виробляючи електроенергію на вугіллі, чи тій, у якій встановлено сучасні механізми "дбайливого" виробництва енергії.

Якщо Київ приєднається до ЕнСТ, а згодом — і до європейського енергетичного ринку, йому доведеться попрощатися з цією організацією і передати можливість здійснювати купівлю-продаж електроенергії самим генеруючим компаніям (продавцям) і безпосереднім постачальникам (отримувачам).

Зробити ілюзію реальністю

Не менші зміни очікують нашу країну і у сфері газу. Сьогодні ця сфера — рівняння з багатьма невідомими, і завдання реформи згідно з Директивою ЄС 2003/55 не так змінити саму формулу роботи ринку, як чітко прописати її на папері.

Нині ринок природного газу в Україні не регулюється належним чином — ми маємо, наприклад, законодавство щодо трубопровідного транспорту, щодо видобутку нафти й газу. Однак воно не регулює питань торгівлі газом. Відповідального регулятора у цій сфері також не існує. Та навіть якби був, то не зміг би серйозно вплинути на ринок газу — настільки він непрозорий, особливо коли йдеться про статус його основних гравців.

Іншими словами, Україні доведеться не так реформувати газову сферу, як поставити її в цивілі-

зовані законодавчі рамки і посилити регулювання. Тоді в Україні буде чітко врегульовано питання володіння мережами; на ринку працюватимуть кілька (а можливо — й кілька десятків) незалежних трейдерів, які матимуть вільний доступ до цих мереж відповідно до закону. Нарешті, встановлювати правила поведінки на цьому ринку буде спеціально створений регулятор (або ж, як варіант, ці функції можна віддати Національній комісії регулювання електроенергетики — НКРЕ).

Щоправда, це, як уже зазначалося, лише загальний напрям, "тон", який буде задано українській енергетиці після того, як Київ поставить свій підпис під договором з ЄнСТ. Однак те, якими кроками країна досягне того, щоб ця сфера зазвучала в потрібній тональності, залежатиме винятково від неї самої.

Ціна незалежності

Потужний незалежний регулятор — це, мабуть, одне з найголовніших побажань авторів ЄнСТ до реформування енергетичної системи країни-учасниці. А забезпечити незалежність має передусім організація роботи регулятора. Його співробітники не повинні обіймати посад у будь-яких інших бізнес-структурах. Окрім того, ані вони, ані регулятор як установа не повинні фінансово залежати від будь-кого, бажано — навіть від керівництва держави, аби запобігти ризику політичних ігрищ навколо нього.

Тому в рамках реформи енергетичного сектору України можуть запропонувати не лише створити регулятор для газового сектору (у сфері електроенергетики сьогодні вже працює НКРЕ), а й забезпечити регулятору абсолютну фінансову та інституційну незалежність. Вони зможуть працювати не за рахунок бюджетних коштів, а отримуючи гроші за видачу ліцензій та зі збору із загального доходу власників ліцензій.

Коли лобізм неприпустимий

Українські законодавці напрочуд пасивні, коли йдеться про енергетичний сектор. Своє бачення майбутнього ринку електроенергетики надала лише НКРЕ. Проте це бачення далеке від того, яким має бути український ринок електроенергетики згідно з баченням ЄС. Адже замість того, щоб ліквідувати оптовий ринок електроенергетики з єдиним покупцем електроенергії в Україні, проект НКРЕ пропонує просто перетворити ринок на біржу двосторонніх контрактів.

Утім, дивуватися цьому не варто. Реформа зачіпає інтереси практично всіх гравців електроенергетичного сектору України. І навряд чи можна сподіватися, що ті з них, хто внаслідок реформи втратить більше, тобто облєнерго та ДП "Енергоринок", з радістю погодяться на це реформування.

Ті самі проблеми — й у газовій сфері. Багато років на полицях Верховної Ради безпорадно лежать кілька проектів закону "Про засади функ-

ціонування ринку природного газу" (останній було подано до ВР урядом 22 жовтня 2009 року), проте у депутатів досі не вистачало сміливості прийняти їх. Саме тому уряд має зробити все можливе, щоб парламент ці закони ухвалив.

З одного боку, прозорі правила гри на ринку можуть зробити функціонування його гравців, скажімо, облгазів, набагато простішим. З іншого — вся система домовленостей, на якій будеться сьогодні торгівля газом в Україні, до кінця нікому не відома. Тож можна припустити, що є особи, які втрачатимуть від створення прозорих правил гри на цьому ринку. І ті, хто спробує проголосувати за ухвалення цього закону, зустрінуть серйозний спротив.

Проте це не єдині питання, з приводу яких виникнуть розбіжності між Євросоюзом і зацікавленими сторонами з українського боку. Адже, як зазначалося, окрім двох Директив Україна впроваджуватиме й інші Директиви ЄС у рамках зобов'язань майбутньої угоди про ЗВТ і угоди про вступ в ENTSO-E.

Чи варто говорити, що й ці зміни можуть наразитися на серйозний опір великої кількості українських зацікавлених сторін. Їхні інтереси, звичайно, зрозумілі — важко виставляти претензії тим, хто має добровільно відмовитися від частини прибутку і впливу. Навіть у самому ЄС ця проблема є "кісткою у горлі" загальноєвропейської стратегії енергетичної безпеки. Європейські компанії також не готові йти на ослаблення своїх позицій. І все ж таки хочеться вірити, що Україні вистачить рішучості зробити цей крок, адже ціна неререформування набагато більша за ті дивіденди, які отримують деякі групи інтересів.

Почніть реформу – гроші будуть

Говорячи про будь-яку реформу, варто згадати не тільки про її користь і невідкладність. Важливо говорити й про те, скільки ця реформа коштуватиме державі та народу. Стосовно України, де кожний крок політиків вимірюється кількістю

голосів на виборах, порушувати це питання потрібно особливо.

І говорити є про що. Нині в Україні ще не знають, у скільки обійдеться реформа енергетичного сектору. І тим більше не мають чіткого уявлення, звідки брати на це кошти.

На думку ініціаторів ЕпСТ, модернізувати генеруючі компанії потрібно без допомоги держави — за рахунок приватних коштів. Щоправда, для того, щоб у створення нових і модернізацію наявних потужностей прийшли інвестори, потрібно переконати їх у можливості прибутку. Балканським колегам співробітники Європейської Комісії радять впроваджувати спеціальний механізм "стимулювання інтересу" — заздалегідь укладати з майбутніми покупцями Договори про купівлю електроенергії (Power Purchase Agreements — PPAs). Такі договори, вважають у ЄС, зможуть слугувати певною гарантією для потенційного інвестора, що на вироблену ним електроенергію буде попит.

Іншим джерелом фінансування реформи може стати приватизація низки держпідприємств. Європейські експерти переконують, що цей крок зміг би не лише поповнити бюджет України, а й вирішити чимало проблем — і надмірну кількість співробітників, і заборгованість, і крадіжки електроенергії. Проте вони залишають право вирішувати, бути чи не бути приватизації, самому Києву.

Водночас партнери Києва на переговорах щодо приєднання до ЕпСТ добре розуміють, що без вливання державних коштів все-таки не обійдеться. Наприклад, буде дуже складно залучити приватні гроші для будівництва ЛЕП і передачі електроенергії за кордон. Ідеться про великі кошти. Так, Балкани сьогодні потребують 340 млн. євро для подібних змін. А тому проекти у сфері енергетики мають фінансуватися за рахунок держави або іноземних донорів. Щоправда, вільних коштів на реформу в Україні, як завжди, не буде.

Європейські партнери не ведуть розмову про фінанси в рамках офіційних переговорів щодо приєднання до Співтовариства. Проте питання надання допомоги активно обговорюється у рамках інших українсько-європейських переговорів.

Окрім того, один внесок Україна вже отримала. Європейська Комісія надала бюджетну підтримку на реалізацію програми "Підтримка впровадження Енергетичної стратегії України" у розмірі 23 млн. євро (загалом підтримка становитиме 82 млн. євро). Щоправда, відкритим залишається питання, чи українці скористаються цими коштами, і якщо ні — з кого запитати. Від весни цього року Київ також веде діалог про залучення коштів ЄС для модернізації української газотранспортної системи. Уже існують домовленості, що за допомогою Євро-

пейської Комісії буде залучено кошти на потреби "Нафтогазу".

Іншими словами, наодинці з проблемою фінансування реформ Україну навряд чи залишать — допоможуть грошима, порадою, технічним ресурсом. Брюсселю енергобезпека нашої країни має бути потрібна не менше, аніж нам самим. Проте його підтримка не повинна сприйматися Україною як просто допомога. Щоб отримати її, Київ муситиме виконати величезне, кропітке та не завжди популярне "домашнє завдання" на національному енергоринку. Ніхто не вирішить проблем України без її першого серйозного кроку. Адже стоячи на одному місці і чекаючи на зовнішню допомогу, ми ніколи не досягнемо мети — інтеграції в ЄС. Тож зробимо перший крок!

Дарія Рябкова — міжнародний оглядач "Інвестгазети", асоційований експерт МЦПД.

Європейські акценти — щомісячне видання МЦПД, яке запроваджує дискусію з важливих питань європейської інтеграції України та політики ЄС стосовно України. Публікацію видано за підтримки Фонду аналітичних центрів Інституту відкритого суспільства (OSI).